

Ontologia lui Noica și știința începutului de mileniu trei

M.Lăzărescu,
Septembrie, 2010

Ontologia lui Noica e o carte coerentă și seducătoare dar în același timp plină de mister, provocări, întrebări și teme de meditație. Prin însăși insolitul ei în literatura filosofică a sec.XX, în care se afirmă cu toate zestrea de gândire a metafizicii tradiționale, ea este o provocare pentru gânditori.

În comentariul de față vor fi abordate două teme. Atașamentul pentru gândirea neoplatonică, evidentă prin preocuparea față de Unu și prin sintagma distribuției indivize, care cel puțin începând de la cea de a doua instanță a ființei, de la element, domină discursul. Și în al doilea rând dominanța temei devenirii asupra temei ființei ca atare – în cadrul înțelegerii ființei ca devenire structurată, sintetizatoare și totuși mereu deschisă prin elementul deveninței. .

Dar, înainte de aceste comentarii, semnalăm un aspect al discursului din Ontologie care ni se pare esențial. Indiferența față de perspectiva critică kantiană, care nu doar că nu e invocată dar e lăsată cu dezinvoltură la o parte. Această poziționare metodologică contrastează stringent în primul rând cu luarea de poziție a gânditorului care, în sec.XX, a ridicat cu cea mai mare acuitate problema ființei și a antropologiei: Heidegger. Noica aproape că ridiculizează demersul din Sein und Zeit considerându-l, la nivelul unei opinii comune, ca blocând mersul mai departe al gândirii. Sentimentul lectorului poate fi mult timp că Noica se asează pe poziții preciritice, ca cele din vremea lui Leibnitz de ex., fapt ce-i permite să invoce cu dezinvoltura de la început matematica în construcția ontologică. Pe când Heidegger are oroare de matematica victorioasă în științele postrenascentiste și care se infiltrează și în logică. Dar gânditorii din perioada precritică îl aveau în spate pe Dumnezeu, ca și referențial și criteriu ultim, ceea ce Noica refuză în text. Usurinta sa în utilizarea datelor științei ține totuși de atmosfera unei vremi în care criticismul, chiar dacă nu e formulat în termeni duri ca în binomul Kant-

Heidegger, nu încetează să fie funcțional. Dacă în sec.XIX Humboldt sugera un kantianism lingvistic și apoi s-a invocat unul cultural, întreaga știința actuală, în pozițiile sale de vârf, ajunge să refacă calea metodologică spre condițiile de posibilitate ale filosofării (Pârnu). Adică, cele ce conduc spre structura funcțională a ființei raționale ce cunoaște și meditează, chiar dacă aceasta e doar una dintre ființele raționale posibile. Ființa ce își pune problema condițiilor de posibilitate a însăși acelor lumi care fac posibilă apariția ființelor raționale ce gândesc despre lume, în conformitate cu principiul antropocentric.

Lăsând la o parte comentariul critic la începutul discursului său ontologic, Noica ajunge totuși la om, ca și condiție de posibilitate a gândirii ființei, în finalul lucrării. În ultimul paragraf al cărții citim : “Dar vom putea să spunem invers, că omul este după chipul și asemănarea ființei, iar aceasta va însemna ceva mai mult decât că rostirea omului e “păstrătoarea” ființei și ceva mai organizat decât că înțelesul ființei este de căutat în om”. În cele din urmă, o asemenea aserțiune sugerează că analizând cu temei omul și condiția sa, avem indicații privitor la ființa.

În mod declarat gândirea lui Noica se revendică de la Idealismul German, de la Kant și Hegel. Iar apoi, în a doua instanță de la Platon și Aristotel, trimiterea ultimă esențială fiind la Heraclit. Plotin nu este invocat explicit decât o dată, și atunci critic și în trecere. Sunt însă aspecte ce nu pot fi ignorate, așa cum e fascinația sa pentru tema Unului și a distribuției indivizibile după modelul luminii. “Unu” e distinct de ființă și de devenire. Iar de la Parmenidele lui Platon încoace problematica Unului, fenomenologia e o preocupare continuă și fascinează gândirea speculativă până în prezent. (De altfel, Parmenidele lui Platon e singurul text din istoria filosofiei pe care-l citează Hegel în Fenomenologia Spiritului, carte așa de dragă lui Noica). Dar Unu se plasează în centrul gândirii lui Plotin.

În cadrul gândirii neoplatonice, Unu ocupă o anumită poziție în raport cu Noul și cu Logosul, și desigur, în raport cu Psiche. Participarea ascendentă și distribuția indivizibilă descendentă fac parte esențială din sistem. Dogmatica creștină în ascensiune se conjugă fericit cu această viziune. Și, într-un fel, ajunge la o culme, odată cu teologia

mistică a lui Pseudo-Dionisie Areopagitul. Influența lui Dionisie în dogmatica a fost majoră, prin Eruigena și alții ajungând să joace un rol deosebit în secolul de aur al Scolasticii, atât la Albert cel Mare cât și a Thoma d'Aquino. Această viziune susținea tema ierarhiei, atât în ordinea lumii cât și în cea celestă; adică în articularea tuturor ființelor ce trimit spre o ființa supremă, insondabilă. Viziunea lui Albert cel mare a susținut Mistica Renana. Iar aceasta, la rândul ei, a fost invocată de filosoffii și teologii ortodocși din sec.XX, mai ales de cei ruși. Teologia mistică a răsăritului își are o coloană vertebrală în Dionisie, care la rândul său se înrădăcinează adânc în neoplatonism.

Această istorie nu poate fi indiferentă pentru un gânditor, pentru un filosof din estul ortodox al Europei, care tentează o ontologie. În cadrul dogmaticii creștine, există însă și tema întrupării. Dincolo de dogma triousiei a lui Athanasie, esențial e și faptul, “misterul”, că “Dumnezeu a avut un unic fiu pe care l-a sacrificat, pentru omenire, pentru a salva lumea prin mesajul său (această “nedumerire”, acest “mister ontologic” îl preocupa pe Noica, fapt mărturisit în particular).

Ontologia lui Noica urmărește problema ființei la început fenomenologic. Este propusă sugestia metodologică de a se urmări apariția și dezvoltarea ființei în lucruri (fără a se clarifica metodic ce se poate înțelege prin lucruri; exemplele pe care le dă Noica ar putea face obiectul unui comentariu critic separat). La început în lucruri, nu e nimic, nu e ființă; apare apoi “un dor” de ființă, o deschidere spre ființă; urmează schița unei pulsații, a unui câmp; și apoi o structurare parțială, până se ajunge la ființa din lucruri ca model interior, ca model de realizare și ca model realizat. Aceasta constituie “devenirea” ca primă instanță a ființei. A doua instanță a ființei e constituită din element. Elementul este un mediu exterior ce poate deveni mediu interior. El e ceea ce ce “face să fie” lucrurile, mediul întru care ele devin. Elementele au caracteristici de câmp, sunt “generaluri concrete” și au drept categorii : totalitatea deschisă, limitația ce nu limitează, comunitatea autonomă și real-possibil-necesarul; toate derivabile din categoria supremă a Unului-multiplu. Si, în mod esențial, elementul se distribuie fără să se împartă. Odată cu ființa de a doua instanță, a elementului, distribuția indiviză se impune ca esențială.

Ierarhia ființei urcă în continuare, ajungându-se la a treia instanță, la ființă în ea însăși (ca model arhetipal). La acest nivel, devenirea – care reprezintă marea promisiune ontologică a lumii, în timp ce elementul este realitatea ontologică așezată într-o ordine –

devenirea deci, apare și ea ca element, ca devenință. Se spune acum : “elementele toate sunt modalități ale devenirii întru sine care e devenință”. Dar “ajunsă aici ontologia nu mai poate vorbi decât analogic, după ce tot timpul a încercat o vorbire fenomenologică”. Se poate concepe o a treia instanță a ființei, dincolo de elementul deveninței care se distribuie în elemente; dar una de aceeași natură de ființă cu devenința. Dacă devenința se distribuie în oricâte elemente iar elementele au și ele oricâte distribuiri, ființa ultimă nu are sens decât având o singură distribuție. “La orice treaptă și instanță a ei, ființa trebuie să se distribuie, căci este Unu diferent de sine. Dar privilegiul ei, la instanța supremă, ar ține de a nu avea decât o singură distribuire care să nu difere de sine. Și Noica concluzionează : “Ce este această distribuire unică a Unului? Este un gând metafizic pe care nici Heraclit și nici Parmenidele lui Platon nu au înțeles să îl invoce. Este gândul că Unul multiplu cel mai ridicat este cel în care multiplul însăși este de fapt unu”.

Ultimele cinci pagini reprezintă cheia de boltă a Ontologiei lui Noica. Tot drumul pe până aici nu are sens fără această încheiere. Dar încheierea despre care e vorba, care duce la capăt un sistem ce se adâncește ierarhic în sine, nu e de înțeles fără problematica Unului multiplu ce se distribuie indiviz. (Noica afirmă că sintagma “Unu diferind întru sine” ar fi de regăsit la Heraclit, dar distribuția indiviză nu poate fi găsită decât de la Platin încoace). În ultimă instanță Unu are o singură “întrupare”. Cuvântul e folosit ca atare : “Ființa absolută” are sens doar dacă se dezmente ca absolută prin întrupare în devenință; dacă deci poate exprima printr-o singură întrupare toate întrupările posibile”. În penultima pagină citim : “Ca nu este ființa “însăși” pentru că ea s-a făcut devenință? Dar e la fel de nepotrivit spus cum s-ar afirma ca ființă supremă nu e supremă pentru că s-a făcut om.

Ontologia lui Noica are o surprinzătoare actualitate despre care se va vorbi în continuare, căci rezonază cu implicațiile ontologice ale sintezelor științifice ale sec.XX. Cu atât mai mult ar fi de dorit ca specialiștii să studieze cu atenție felul în care ea sintetizează gândirea filosofică neoplatonică, articulând-o cu o perspectivă ce era cu totul străină vremii de afirmare a acesteia, când ea era absorbită de dogmatică și de teologia mistică. Și anume, cu marea temă modernă a devenirii.

În cadrul cuplului ființă-devenire, Noica acordă prioritate devenirii. În prima sa instanță, ființa din lucruri apare ca model realizat odată cu devenirea, după ce în prealabil pulsația închiderii ce se deschide și a limitației ce nu limitează au condus spre structură, spre ordine și intrare în rost. A doua instanță a ființei o constituie elementul, elementele întru care devin lucrurile : “devenirea se petrece în sânul elementului”. La nivelul celei de a treia instanțe, cea a ființei în ea însăși, textul desfășoară un discurs asupra devenirii, ajungându-se la “devenirea ca element”, devenința. Desigur, modelul arhetipal al ființei ca ființă presupune o devenire structurată, ce duce la împlinire, sub umbrela categoriilor elementului girate de Unu multiplu și continuând cu totalitatea deschisă ș.a.m.d. Dar înaintea nivelului suprem al Unului ce are o unică distribuie, avem o succesiune de deveniri până la devenință, ce stau în balans cu o multitudine descrescătoare de distribuiri indivize. Această ontologie ce ne propune un permanent dinamism al devenirii și distribuiri, exprimă o gândire ce intuiește în profunzime ceea ce știința sec.XX a adus la ordinea zilei.

Dacă istorismul sec.XIX a căpătat ulterior forme subtile și aparent nu e prezent, în focul dezbaterilor științifice actuale, în schimb evoluționismul din biologie e actualmente prezent și în plin avânt. Iar cosmologia “s-a dedat” și ea la speculații evoluționiste – în direcția deveninței – care ar fi apărut suprinzătoare la sfârșitul sec.XIX. Pentru ambele direcții textul Ontologiei lui Noica reprezintă un excelent referențial.

Menționăm pentru început faptul că Ontologia e plină de referințe la date ale științelor. Sunt invocați izotopii, norul electronilor, codul genetic, date ale lingvisticii, inconștientul colectiv etc. Chiar de la început – dar și ulterior – există trimiteri la matematică. Primul moment al pulsației ființei în lucruri, închiderea ce se deschide e exemplificată prin numere : “Închis într-o bază care este și structura sa(baza 10, baza 6 la babilonieni, baza 2 în cibenergetică) numărul se deschide și crește sub formă de puteri succesive ale aceleași baze, așadar ca o reluare a închiderii inițiale”. Trimiteri substanțiale cu valențe sugestiv metaforice sunt făcute pornind de la conceptul de câmp din fizică și de la acela de undă cuantică. (Acest mod de a gândi a lui Noica e structural, el apare de exemplu în prima carte pe care a publicat-o după reclusiune, “Douăzeci și șapte trepte ale realității”, din 1969, în care dezbate tema categoriilor, adăugând în epilog “unda”).

Sec.XX, după ce a produs mari avansuri în cunoaștere, a început să reflecteze asupra acestei cunoașteri reaşezându-se pe poziții favorabile ontologiei. Totul se petrece însă într-un context diferit de cel tradițional. Și aceasta nu doar datorită faptului că teoriile științifice sunt intens matematizate folosind un limbaj tehnic special ci deoarece reflexia începe cu însăși fundamentele acestor teorii, prin abordarea nivelului metateoretic ; și apoi, continuă prin reconstrucția logică a teoriilor. Apar astfel un nou tip de teorii abstracte, teoriile structurale (Pârvu). Devine posibilă o reconstrucție ontologică pornind de la instrumentalitatea teoretică și domeniul de realitate pe care aceasta îl are în vedere, trimitere evaluată ca validă. Se poate configura și în acest teritoriu un model structural generativ al ființei. Ontologiile tradiționale ca cea a lui Noica au un cuvânt de spus în acest program intelectual. Faptul apare cu evidență în aria cosmologiei și a neoevoluționismului raționalist, mai ales din perspectiva generativ dezvoltamentală a devenirii și « deveninței ».

Ontologia lui Noica, ca sinteză a metafizicii tradiționale ce reunește problema ființei, a devenirii și a Unului se impune ca partener serios pentru ontologia Fisisului. Fisis care, în prezent, ne vorbește și ca o instanță de realitate care « se dezvăluie », iese din ocultație și crește împlinindu-se, afirmându-se coerent ca ceva ce stă ferm atât pe verticală cât și pe orizontală, așa cum vedea Heidegger problema ființei ce emerge prin « aletheia » odară cu Fisisul înțeles în mod grecesc. Fisis ce poate fi comentat în perspectiva modelului arhetipal al ființei ca ființă.

Actuala fizică, prin principiul antropic, ridică problema : ce condiții trebuie să îndeplinească acel univers – acea zonă a cosmosului – care face posibilă apariția vieții; și odată cu ea, evoluția spre ființele raționale care pot să cunoască cosmosul și să își pună problema privitoare la geneza și rostul lor în acest cosmos. Acest principiu antropic este așezat pe fundamentele pe care stă și întrebarea – mai restrânsă dar și mai fundamentală – alui Heidegger : “cum e ființa care își pune problema ființei?”. Principiul antropic presupune că viața odată apărută pe o planetă are în ea ceva ce o conduce natural spre apariția ființei raționale. Dar această evoluție spre om reprezintă și ea o problemă. De fapt, însăși evoluția speciilor reprezintă o întrebare pe care Darwin a ridicat-o, în contextul paradigmei evoluționiste de gândire a sec.XIX. Speciile sunt ceva de tipul elementelor lui Noica (sau elementele sunt ceva de tipul speciilor). Ce sunt ele? Cum și

de ce evoluează, complexificându-se, conducând spre organisme cu sistem nervos centralizat? De la un anumit nivel aceste întrebări alunecă de la știința pozitivă spre ontologie.

În cosmologia actuală, universul se arată în mișcare, în devenire. Odată cu începutul postulat prin Bing Bang, intră în discuție nu doar expansiunea ci și o evoluție metamorfozantă. Mai ales după ce fizicienii au început să gândească împreună microcosmosul și macrocosmosul prin ochelarii teoriei relativității și a teoriei cuantice. A ajuns firesc să se vorbească despre naștere, formare, îmbătrânire și moartea galaxiilor și sistemelor solare, inclusiv a planetelor pe care poate apărea viața și ființele raționale. Pe lângă materie există antimaterie și găuri negre. Universul vizibil se lărgeste prin cel din afara undelor luminoase. Se postulează că în marginea Bing Bang-ului spațiotemporalitatea se poate modifica, astfel încât să nu se ajungă de fapt la un moment temporal zero. Un univers mamă poate da naștere unui univers fiu, unei găuri de vierme care se poate extinde și ea ș.a.m.d.

Tradițional, filosofia, când trecea mai departe de lumea vieții, pentru a comenta realitatea fizică ne vie, lua ca exemplu zona perceptibilă a lucrurilor naturale : piatra, pământul, apa, aerul, focul, eventual – la nivel suprem și misterios – lumina. Lumea fizicii, așa cum apare ea în prezent, cu nașterile, dezvoltările, metamorfozele, expansiunile, crizele, îmbătrânirile și morțile sale, seamănă însă tot mai mult cu lumea Biosului și a organismelor sale. Același model de întrebări se pun, până la un punct, și privitor la om, care se împărtășește și el din fundalul de realitate a Fisisului. În acest context, tema devenirii întru ființă, a instanței elementelor, a deveninței și a Unului ce se distribuie, ajung să fie evidente și în actuala ontologie. Ființele biologice, adaptându-se, schimbă mediul, la care iarăși se adaptează. În procesul teleologic al cunoașterii – mediului – pentru adaptarea și supraviețuirea (recte evoluție) avem mereu binomul subiect/mediu. Mediul este dintr-un punct de vedere mediu exterior. Dar prin asimilare – substanțială, energetică, informațională – el devine și mediu interior. Sau de la început e un mediu interior, care e închis printr-o închidere ce se deschide, ce se raportează dialectic la un mediu exterior. Și pe de altă parte, tot acest univers al ipostazei subiecților și speciilor biologice devine. Indivizii biologici devin întru specia lor, întru elementul lor. După cum, la rândul lor speciile se metamorfozează evolutiv și devin. Întru ce devin

speciile? Se conformează ele oare instanței deveninței care derivă din modelul arhetipal al ființei ca ființă? Cum de există în lumea Biosului o metamorfoză complexificatoare și nu doar o reproducere stagnantă? De ce oare această complexificare conduce la hominizi și cum de hominizii evoluează spre om? Cum și de ce apare instanța rațiunii prin care ființa omului își pune problema ființei? Aceste întrebări banale și eterne, uneori circulare, nu au în cele din urmă soluție la nivelul cumulării datelor științifice. Nivelul metateoretic al teoriei evoluționiste nu își poate refuza astfel de înrebări. Iar când se ridică o astfel de problematică, o Ontologie cum e cea a lui Noica, cu elementele sale ce abordează tema mediului intern și extern, cu categoriile elementului, cu elementul deveninței și cu toate cele trei instanțe ale ființei, este evident binevenită.

Ontologia lui Noica se află la cumpăna dintre bilanțul gândirii speculative a antichității și modernității europene și lumea în care se gândește azi. Noica paria mai mult pe Hegel decât pe Kant, pe unul Hegel ce e uitat azi în mare măsură. Hegel include subiectivitatea spiritului subiectiv – pe care îl dezvoltase Europa postrenascentistă – în fundalul spiritului obiectiv și în mișcarea mai generală a spiritului, care trece prin natură. Heidegger, în a sa analitică a Dasein-ului, include și el subiectivitatea (= adică cei ce suntem fiecare din noi) într-un câmp mai larg, ce se organizează în jurul existențialului in-der-Welt-Sein, incluzând și pe Mitsein. Dar viziunea lui Heidegger nu oferă direct apropieri față de orientările evoluționiste ale cunoașterii și înțelegerii contemporane a lumii și a poziției omului în lume. Noica, punând între paranteze criticismul kantian, riscă o viziune ce îngemânează distribuția indiviză a Unului cu devenirea. Ontologia lui Noica ne plasează într-o zonă de gândire care, supusă unei hermeneutici adecvate, poate spune multe celor care se încumetă, în zilele noastre, să nu părăsească meditația asupra fundamentelor.

Anexă

Despre misterul “lucrului” în Ontologia lui Noica

Ontologia lui Noica începe abrupt cu prima instanță a ființei care se referă la ființa în “lucruri”. De fapt titlul părții I este “Ființa în cele ce sunt” – ceea ce ar trimite la grecescul “to ti esti” – însă pe parcurs se folosește aproape peste tot sintagma “ființa în lucruri”, singura expresie alternativă fiind realul, cele reale, lucrurile reale. Dar ce sunt lucrurile? Ce e avut în vedere cu această instanță a “celor ce sunt”?

Oricum, începutul problematicii ființei e plasat pe un fundal a ceva ce preexistă. Nu avem raportul hegelean al începuturilor din Logica în care ființa goală se raportează la neființa iar din sinteza acestor două “nimicuri” – adică nedeterminații – ia naștere o devenire, care e și ea deocamdată o instanță vidă; triadă care apoi își umple termenii de conținut. Totuși, Noica folosește aceeași triadă. Doar că o plasează în lucruri, în cele ce sunt. La început avem chiar nimicul, care e însă un nimic determinat, un gol de ființa ce iscă un dor de ființă. Și apoi, se urcă ascendent, prin etape succesive spre ființa din lucruri care intră cu rost și pune lucrurile în rost odată cu devenirea întru ființă. În etapa a doua se ajunge la ființa ceva mai difuză, dar “concretă” a elementelor. Iar în final, la schema abstractă dar generativă a ființei ca ființă.

Ce e însă cu instanța lucrurilor, care este de fapt punctul de plecare? Când ontologia nu pleacă de la “nimic” – nimicul ființei abia schițate a lui Hegel sau nimicul absolut al genezei biblice – ea pleacă de obicei de la haos. Iar prin ordonare, prin intrarea în ordine se ajunge la cosmosul ființei. Dar “lucrurile” la care se referă Noica nu sunt haosul.

Fără a se da o definiție a lucrurilor, ele ne sunt indicate prin exemple care se dau în partea a III-a, cea ultimă care se referă a Ființa în ea însăși. Capitolul începe astfel :

“Problema ființei era îndoită : întâi, ce se poate numi “ființă” în lucruri, așadar ca ființa unei pietre, a unui arbore, a unui cal, a unui om, a unei împliniri istorice, a unei rostiri adevărate; în al doilea rând, ce se poate numi ființa în ea însăși”.

De fapt, în ultimul paragraf al capitolului precedent ce tratează despre element, sunt și câteva indicații generale.

“Conceptul de lucru, cu tot înțelesul său atât de lax încât pare a nu avea conținut decât sferă, posedă totuși câteva note distincte : nota unității un lucru are o unitate), nota limitației (un lucru nu e decât ce este), a impenetrabilității (nu se interpătrunde un alt lucru), nota particularității (spre deosebire de universal), a abstracțiunii (spre deosebire de generalitatea concretă). Elementul nu poate fi denumit “lucru” și într-adevăr, nu se vorbește de energie, sau de viața, sau de rațiune, ca de “lucruri ale lumii”.

Acest pasaj nu lămurește suficient instanța ontologică a lucrurilor dar elimină ipoteza haosului sau a materiei nedefinite, ne-informate. Lucrurile, oricât de nedefinite și “abstracte” ar fi, sunt marcate deja de ceea ce e esențial la nivelul ființei ca ființă și anume Unitatea, ce vine din distribuția indiviză a Unului. Odată cu unitatea, la nivelul lucrului e prezentă de la început limitația. Deci, acel început al începuturilor care e limitația ce nu limitează, e într-un fel deja o caracteristică a lucrului, fapt ce sugerează o circularitate. Dar, de undeva tot trebuia pornit.

Noica mai menționează impenetrabilitatea, care ar fi de înțeles tot ca un derivat al unității și limitației (căci altfel, lucru “participă” la sau “împachetează” mai multe elemente). Dar, el s-ar mai caracteriza și prin abstracție. Această determinare e pusă aici de Noica explicit pentru a diferenția lucrurile de ceea ce el numește “generalitate concretă”, ca o caracteristică a elementelor.

Întreagă această viziune sugerează o filiație Hegeliană, care pune accent pe instanța calității, a “determinațiilor”, instanța elementelor fiind centrată pe determinații calificate ca și “concrete”.

Pasajul citat mai sus e plasat în continuitatea unei formulări în care se consideră că principalele trei elemente sunt : energia (fisisului), viața (biosului) și rațiunea (antroposului). Această parte expunerii întărește sentimentul ce se adună progresiv la lecturarea capitolului despre elemente, cum că e necesară o ordine și o ierarhie în însăși lumea elementelor. Cele trei instanțe majore menționate ar putea fi socotite și ca trei domenii de realitate cărora li se aplică, în egală măsură, modelul arhetipal al ființei ca ființă. Dar astfel formulată problema, apare o întrebare suplimentară, privitoare la sensul și semnificația – inclusiv suportul ontologic – al trecerii “evolutive” de la fisis la bios și de la bios la antropos. Ontologia lui Noica are o soluție la această problemă în categoria deveninței. Dar problema nu e formulată și dezvoltată explicit.

Pentru instanța lucrurilor mai există o trimitere care chiar dacă nu e explicită, se impune cel puțin prin contrast. Instanța elementelor e comparată cu cea a ideilor lui Platon (mai puțin ideea de Bine) cu speciile biologiei, cu arhetipurile lui Jung dar și ca substanța secundă a lui Aristotel. Ar urma ca lucrurile să corespundă substanței prime. Dar faptul nu e susținut explicit de Noica, probabil deoarece realitatea ce are statutul substanței prime aristotelice are totuși un “grad de ființă” mai mare decât cel generic al lucrurilor, care, cel puțin la un moment dat, pot fi considerate ca lipsite de ființă, ca un topos generic în care ia naștere “un dor de ființă”.

Echivalarea instanței lucrurilor cu instanța realității, cu “cele reale”, “lucrurile reale”, este de asemenea o convenție ce se cere acceptată în contextul discursului ontologic al lui Noica. Conceptul de realitate a variat mult în istoria ontologiei. Dar de obicei – și mai ales la Hegel – realitatea are un statut ontologic ridicat și nu se confundă cu nivelul cel mai vag și generic al ființării, redus la un loc, nominalizat doar pentru ca totul să poată începe de acolo.

Faptul că întreg demersul crescător al ființei începe cu lucrurile, cu schițarea golului de ființă din “lumea reală” – din cele ce sunt – ridică și problema unui demers metodologic. Pentru a putea urmări metodic gradele progresive de ființă și devenire, e nevoie de un început. Începutul trebuie plasat undeva. Acest “undeva” este un topos mundan. Sunt alese (arbitrar?) lucrurile, instanța de real a lucrurilor, care e « ceva » identificabil din această lume. Iar pornind de aici, discursul ne relevă progresiv gradele și structura ființei, la început fenomenologic și apoi prin analogie.

Dar dacă se acceptă această variantă a utilizării metodologice a instanței lucrurilor pentru desfășurarea demonstrativă a istoriei și structurii modelului ființei, atunci se presupune, că cineva desfășoară, cumva, undeva, acest demers. Și că astfel, înainte de acest început exista o lume, sunt de fapt multe alte realități, alte istorii, alte precondiții, care le punem de o parte, “le punem între paranteze”, prin epocă acceptat. Dar atunci, reapare problema kantiană. Cine și cum suntem noi, cei ce punem între paranteze aproape totul, întreaga lume, pentru a ne desfășura discursul revelator al ființei?

Ontologia lui Noica nu se poate plasa în afara problemelor pe care tradiția metafizicii occidentale le-a ridicat. Până la un punct, ea nu doar că nu le ignoră, ci le abordează frontal. Dar, ea nu poate ocolini problema criticismului kantian.

Bibliografie

Noica, C., Devenire întruființă (Tratat de ontologie), Ed.Științifică și Enciclopedică, București, 1981

Pârvu, I., Arhitectura existenței, Ed.Humanitas, 1990

Bogdan, R.J., Temeiuri ale cogniției, Ed.All, 1998

Barrow, J.D., Originea Universului, Ed.Humanitas, 1996